Сленгізм «дерибанити» в українському медіаполітичному дискурсі: семантико-дистрибутивний аналіз

Юлія Лебеденко

Кафедра української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Блюхера, 2, Харків, 61002, УКРАЇНА, E-mail: lebedenkoj2015@gmail.com

Оксана Таран

Кафедра прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська політехніка», вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, УКРАЇНА, E-mail: o_taran@mail.ru

The article discusses the features of slang word «deribanit» in the media-political discourse of the XXI century, namely: the semantics and distributive characteristics.

Ключові слова: арготизм, сленгізм, дистрибуція, медіаполітичний дискурс, семантика.

Політично орієнтований дискурс часто визначають як «політичний», що в широкому сенсі становить «сукупність дискурсивних практик, які ідентифікують учасників політичного дискурсу як таких або формують конкретну тематику політичної комунікації» (А. Баранов, 2001), «будь-які мовленнєві утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких належить до сфери політики» (Т. Кондратюк, 2006). Л. Ставицька, аналізуючи політичний жаргон у межах політичного дискурсу виділяє 2 аспекти його функціонування: 1) неофіційна розмовна мова професійних політиків, урядовців, тобто корпоративна сфера функціонування і 2) політичне життя соціуму в дзеркалі ЗМІ та ужиткової розмовної мови. Вони «майже не пертинаються між собою, політичний жаргон не входить в інтерсоціолектні мовні сфери». Таку його закритість дослідниця пояснює дистанціюванням соціокомунікативних сфер «влада – народ» [4: 232–233]. ЗМІ виконують роль суб'єкта політичного процесу, тому вважаємо більш доцільним використання терміна «медіаполітичний дискурс», який постав у результаті зрощення політичного дискурсу і дискурсу ЗМІ (О. Шейгал, 2000), про що свідчить поява і наукових праць, присвячених аналізу політичних метафор переважно в друкованих ЗМІ (наприклад, розвідки А. Баранова, П. Червинського), і лексикографічних (наприклад, у русистиці «Словарь современного жаргона российских политиков и журналистов»[30], до якого ввійшли політичні метафори, прізвиська політиків, їхні вислови, що завдяки ЗМІ стали крилатими; пор. крилаті вислови українських політиків: укр. *маємо, що маємо* (Л. Кравчук), *ці руки нічого не крали, любі друзі* (В. Ющенко), *кровосісі бюджетних коштів* (М. Азаров), *умикніть Україну* (В. Янукович), рос. *я захожу там, где готов заходить* (В. Кличко)). Медіаполітичний дискурс шляхом актуалізації курйозних висловів політиків, політичних неологізмів (*піаніст*, *кнопкодав*, *ширка*, *тітушки*), сленгізмів і арготизмів, медійних новотворів (*рашист*, *укроп*), метафор, фразеологізмів тощо — формує громадську думку, впливає на електорат, його ціннісну картину світу. «Це медіатор між тими, хто управляє, і тими, хто є об'єктом управління» [3: 1], а отже, він націлений на головну інтенцію політичного дискурсу — боротьбу за владу, а тому чинить сугестивний вплив.

Матеріалом цього дослідження послугували переважно електронні видання економіко-політичного спрямування за 2000–2015 роки. Електронні ЗМІ виникли набагато пізніше, ніж друковані, але сьогодні вони посідають перше місце за популярністю серед споживачів інформації, тому були обрані за джерельну базу.

У медіаполітичному дискурсі адресант виступає, з одного боку, як колективна мовна особистість, що виражає громадську думку, а з другого, — як індивідуальна мовна особистість з усіма своїми моральними принципами й світоглядними настановами. Мовною ознакою сучасних ЗМІ є вільне вживання некодифікованої лексики, зокрема сленгізмів, що в цілому відбиває стан української мови, у якій спостерігаємо посилення явищ колоквіалізації, субстандартизації та вульгаризації, причому не тільки в усно-побутовій сфері. Лінгвісти помітили кореляцію між інтенсифікацією суспільно-політичного життя, соціокультурними змінами та істотними змінами мовних звичок і смаків (Ю. Сорокін, М. Грачов, В. Єлістратов, О. Земська, В. Костомаров, С. Тер-Мінасова). В. Єлістратов пов'язує періодичність у варваризації мови з періодичною розгерметизацією арго [2]. Однак «розгерметизовані» арготизми, виходячи за межі закритої соціальної групи, набувають семантичних і валентних змін. Покажемо це на прикладі лексеми «дерибанити», соціолінгвістичний статус якої визначаємо як сленгізм (жаргонізм). Мета цієї розвідки — аналіз семантики і дистрибуції сленгізму «дерибанити» в сучасних електронних ЗМІ, що є дослідженням мікрорівня медіаполітичного дискурсу.

«Словник української мови» в 20 томах подає лексему «дерибанити» зі стилістичною позначкою «жаргонне» й таким тлумаченням: «Здійснювати дерибан» і, до речі, прикладом з газетного тексту, зокрема з цитатою політика: *Ми прийшли не для того,*

[30] Моченов А. В. Словарь современного жаргона российских политиков и журналистов / А. В. Моченов, С. С. Никулин, А. Г. Ниясов, М. Д. Савваитова. — М.: Олма-Пресс, 2003. — 131 с.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

щоб дерибанити землю і решткі майна, не ділити портфелі, ми хочемо навести лад в області, — сказав депутат (з газ.) [СУМ, Т.4]. Як бачимо, тлумачення подане через субстандартну одиницю «дерибан», яку, у свою чергу, словник пояснює як «незаконний поділ, привласнення земель, майна, коштів і т. ін.» [СУМ, Т.4]. Тлумачні словники В. Бусела (2002, 2005) та 11-томний (1970–1980) цю лексему не фіксують, а отже, це опосередковано свідчить про її непоширеність у мовленні в ХХ ст.

Сучасні соціолектні словники української мови, по-перше, фіксують дві форми — ***дербанити*** і ***дерибанити***; по-друге, виявляють непослідовність у розмежуванні сленгових омонімів, що функціонують у різних соціолектах — арго наркоманів («збирати наркотичну сировину (частіше мак)» [Кондр., 108], «збирати урожай маку» [Став., 120], аналогічно в [Пиркало, 18]) і кримінальному арго («ділити награбоване або виграш у карти» [Кондр., 108], «ділити награбоване», «грабувати» [Став., 120]). Функціонального розширення набула саме лексема з кримінального арго, про що свідчать фіксації в словниках С. Пиркало: *дерибанити* — «ділити, пити» [Пиркало, 18], Т. Кондратюк: *дербанити, дерибанити* — «ділити що-небудь» [Кондр., 108], Г. Аркушина, причому в написанні *деребанити*: «1) ділити, 2) наводити лад» [СЛЖС, 72].

У доступних нам лексикографічних працях соціолектів української мови кінця XIX – початку ХХ ст. (насамперед це словники О. Горбача) лексема *дербанити/дерибанити* не зафіксована, натомість вона виявлена в словниках (скоріше лексиконах) російської мови, складених працівниками карного розшуку для вузькопрофесійних потреб, у зв'язку з чим вони тривалий час мали обмежений доступ. Цікаво, що на початку ХХ ст. трапляються фіксації переважно лексем рос. ***дербанка*** — «частка» (Г. Досталь, «Воровской словарь», Слобода Покровская, 1904), «поділ» (В. Лебедев, «Словарь воровского языка», 1909; «Арестантский словарь», 1913; Н. Хандзинский, «Словарь блатного жаргона», 1926), «поділ, хабар» («Блатная музыка. Словарь жаргона преступников», Москва, 1923), «поділ; хабар; подаяння в тюрмі» (С. М. Потапов, «Словарь жаргона преступников (Блатная музыка)», Москва, 1927), «поділ награбованого» (В. Каверин, «Слова воровского языка, встречающиеся в повести «Конец хазы»», Ленинград, 1930), рос. ***дербанщик*** — «крадій, який бере дербанку» (В. Лебедев, «Словарь воровского языка», 1909), «участник зі сторонніх» (В. М. Попов, «Словарь воровского и арестантского языка», Киев, 1912; («Блатная музыка. Словарь жаргона преступников», Москва 1923; С. М. Потапов, «Словарь жаргона преступников (Блатная музыка)», Москва, 1927). Лексема рос. ***дербанить*** регулярно фіксується словниками, починаючи з середини ХХ ст. (за винятком фіксації 1913 року: «ділити» («Арестантский словарь»)): «ділити накрадене» («Слова, употребляемые преступниками, с указанием их значения в обычной разговорной речи», Воронеж, 1946; «Жаргон преступников: пособие для оперативных и следственных работников милиции», Москва, 1952; «Словарь воровского жаргона: пособие для оперативных и следственных работников милиции», Киев, 1964) [СТС]. Отже, з огляду на ці фіксації, можна: 1) простежити шлях розвитку значення (*дербанка*: від частки награбованого до хабара); 2) установити, що первинною формою в російській мові була *дербанить*, а форма зі вставним -и- розвинулася пізніше (однак її не фіксують ані «Большой толковый словарь блатного жаргона» за редакцією Є. Александрової (2005), ані «Толковый словарь русского жаргона» М. Грачова (2006), у яких наведено «дербанить»); 3) припустити, що вихід за комунікативні межі закритої соціальної групи відбувся ще в середині ХХ ст.

Аналіз результатів пошуку в корпусах української [КУМ] та російської [НКРЯ] мов виявив найбільшу частотність лексем укр. «дерибан», «дерибанити», рос. «дерибан», «дерибанить»/«дербанить» саме в текстах ЗМІ (відповідно корпус нехудожніх текстів і газетний корпус). Тож, очевидно, що: 1) поширенню арготизму сприяли саме ЗМІ, 2) запозиченню російського арготизму в українську мову так само сприяли ЗМІ.

Дистрибутивний аналіз дозволяє простежити подальші семантичні зміни досліджуваної лексеми. З цією метою шляхом суцільної вибірки з сайтів електронних ЗМІ була укладена картотека словосполучень зі стрижневим компонентом *дерибанити*.

Дистрибуцію лексеми «дерибанити» становлять передусім такі поняття на означення об'єкта грабунку (поділу):

а) Україна / країна / держава: *У БЮТ вважають, що Янукович продовжить* ***дерибанити Україну*** (forum.com.ua); *Мітингувальники тримали в руках транспаранти з написами «Луценко, хто тебе просив* ***дерибанити Україну****!»* (netagency.com.ua); *Так* ***дерибанили Україну****. Проект розподілу посад»* (obozrevatel.ua); *Останній* [В.А. Ющенко] *вже після минулорічних антиконституційних указів про розпуск Верховної Ради перестав бути Президентом всіх українців і гарантом Конституції, а став ідентичним своєму політичному батьку Кучмі, для якого ідея-фікс — безперешкодно* ***дерибанити країну*** *разом із своїм оточенням під керівництвом антиукраїнських сил з-за кордону* (jeynews.com.ua); *Тоді ті, хто потім стали олігархами, першими зметикували, що набагато вигідніше контролювати традиційну схему: вугілля кокс метал валюта. Або руда метал труба валюта, ніж просто* ***дерибанити країну****, ділячи її на князівства придністровсько-абхазького типу* (www.day.kiev.ua); *Якби Партія регіонів була впевнена у перемозі, то навпаки, прагнула б перевиборів. А так краще потримати у своїх руках державні грошові потоки якомога довше та контролювати приватизацію,*

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

дерибанити державу *й далі...* (www.svoboda.com.ua); *Чи не тому, що більшість українського політикуму, членів самого парламенту, бізнесменів бояться законності та порядку, де не можна творити беззаконня та* ***дерибанити державу?***(tribuna.org.ua) та ін.;

б) міста України, зокрема Київ: ***Київ*** *будуть* ***дерибанити*** *за новим генпланом?* (tema.in.ua); *Черновецький зібрався* ***дерибанити Київ*** *по-поплану? (realt5000.com.ua); Космос* [Л. Черновецький] *тепер буде* ***дерибанити Київ*** *без зайвих свідків* (harmony.com.ua); *мета «реформи» — провести на посади новоутворених районних адміністрацій «правильних» чиновників, котрі не заважатимуть* ***дерибанити*** *наш* ***Київ****, у результаті «реформи» відбудеться скорочення кількості робочих місць та зросте рівень корупції в районних і міських органах влади* (fpk.org.ua); Львів: *Пора на місці наводити порядок, а не* ***дерибанити місто*** [Львів*], а стрілки переводити на якийсь ефемерний Київ...* (vgolos.com.ua); Черкаси: «*…що пришов* [мер] *до влади для того, щоб* ***деребанити*** *нашу* ***черкаську землю****?*

в) земля / земельні ділянки: *Довгий дорікнув Тимошенко, що вона цурається* ***«дерибанити» землю*** *разом з більшістю* (pravda.com.ua); *Мер Сімферополя* [Г. Бабенко] *вважає, що* ***дерибанити землю*** *між депутатами — звичайна практика* (sd.org.ua); *Харківська обрада вимагає дозволити їй* ***дерибанити землю*** (4post.com.ua); ***Землі*** *с/г призначення у Києві* ***дерибанить*** *Обрада* (forum.fup.in.ua); *В Київраді сьогодні будуть* ***дерибанити*** *100* ***земельних ділянок*** (redtram.ua); «*Регіонали» продовжують* ***дерибанити*** *кримські* ***землі*** (redtram.ua); *Хто* ***дерибанить землю*** *в Пуща-Водиці?* (novostin.com.ua); *Хіба в Києві залишилося* ***що*** *можна* ***дерибанити?*** *... Тому потім вони сказали, що прийшли не* ***землю дерибанити****, а голосувати за зняття тарифів* (nk.org.ua);

г) голоси виборців: *А чому б за спільною згодою не* ***дерибанити голоси****, якщо представників-спостерігачів від «не підтримую жодного кандидата» немає?* (infoporn.org.ua); *Краще підтримувати таку «конструктивну» опозицію, ніж дозволяти* ***«дерибанити»*** *її* ***голоси*** *тим же комуністам або вітренківцям* (gazeta.lviv.ua); *ЦВК: Результат показує, що* ***голоси*** *«проти всіх»* ***дерибанять*** *на двох* (www.ljtags.com);

ґ) бюджет / гроші: *Насправді, війна проти наркотиків — це лише спосіб* ***дерибанити*** *гігантський* ***бюджет*** (infoporn.org.ua); *Вони рвуться до влади для того, щоб володіти всією державою, щоб* ***«дерибанити» бюджет*** *(unian.net); Самозване депутатське зібрання може* ***дерибанити гроші*** *платників податків* (arratta-ukraine.com); *А от з витрат на так звану економіку* ***гроші*** *можна* ***дерибанити*** (umoloda.kiev.ua); *Я хочу знати, хто буде* ***дерибанити*** *наші* ***гроші*** (ut.net.ua);

д) майно: *Незмінного лідера «Свинського рейтингу» позбавлено можливості* ***дерибанити комунальне майно*** *району* (kreschatic.kiev.ua); *…припинення антинародної діяльності мера та його поплічників, котрі* ***«дерибанять»*** *комунальне* ***майно****, землю і не звертають жодної уваги…* (byut-shev.com.ua); *Єхануров запросив губернаторів* ***дерибанити майно армії*** (4post.com.ua); *Ми не дамо* ***дерибанити майно київської громади*** (oles.com.ua);

е) урядові посади: *Сподіваюсь, що в майбутньому Парламенті, врешті решт, будуть не тільки* ***бюджет*** *та* ***портфелі «дерибанити»****, але й згадають про українську душу — нашу культуру* (museum-ukraine.org.ua); ***Дерибанити урядові крісла*** *почали з самого ранку. Член фракції Партії регіонів Сергій Ківалов прогнозує, що до кінця поточного тижня буде сформовано повний склад уряду* (expres.ua); *Винен той, хто сказав «Статусу — ні!», а зараз третій місяць войовниче* ***дерибанить крісла-бабло-портфелі*** *під виглядом створення «демократичної коаліції»* (4post.com.ua);

є) державна власність: *Відтепер* ***дерибанити держвласність*** *уряд зможе лише колегіально* (4post.com.ua); *Тепер — у ручному режимі — простіше* ***дерибанити держвласність*** (spu.ck.ua); *…команди професіоналів змінюються боротьбою за посади, що дозволяють* ***дерибанити держвласність*** (www.zakarpattia.ru) та ін.;

ж) природні об'єкти й багатства: *Міністерство оборони України* ***«дерибанить»*** *ліси на Прикарпатті?* (ostro.org); *Ялтинський гірничо-лісовий заповідник будуть* ***дерибанити*** *з Києва?* (www.intermedia.org.ua); *Факт у тому, що Київська міська рада більше не соромиться* ***дерибанити приміські ліси*** *і це продовжуватиметься далі* (kiyany.obozrevatel.com); *Багато років поспіль купка нечистих на руку людей під керівництвом Олександра Прокопьєва* ***дерибанять мисливські угіддя*** *Чернігівської обласної організації УТМР, вибивають звіра і тринькають членські внески рядових мисливців* (www.lesovod.org.ua); *…зручніше красти дельту від найдорожчої у Європі ціни за російський газ і* ***«дерибанити»*** *вітчизняні родовища* (pda.epravda.com.ua);

з) підприємства й банки: ***Дерибан*** *«Чорноморського пароплавства» по праву входить в золоту колекцію рейдерських «хітів» Дубового»* (infoporn.org.ua), *Хто «дерибанить» «Термінал»?* (www.33channel.vinnitsa.com); *Хто* ***«дерибанить»*** *держбанки?* (www.epravda.com.ua); *У цій блискучій і прибутковій операції йому допомагали голова Господарського суду Одеської області Валентин Продаєвич, що раніше вже допомагав Дубовому* ***дерибанити*** *АТ «Машинобудівне виробниче об'єднання «Оріон» та кілька інших підприємств, а також депутат Одеської обради*

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

від «Нашої України» Володимир Галантерник (infoporn.org.ua);

и) абстрактні поняття (*версії, ідеали* тощо), хоча такі приклади поодинокі: *Не можна* ***дерибанити*** *їхні* ***ідеали***. *Бо ТАКІ люди не прощають* (umoloda.kiev.ua); *Коли не вийшло, опоненти почали* ***дерибанити версію*** *про бажання українознавців заступити собою історію і географію та літературу* (ualogos.kiev.ua).

Як бачимо з наведених прикладів, сленгізм арготичного походження «дерибанити» в медіаполітичному дискурсі функціонує зі збереженою архісемою «розподіл» та актуалізованими семами «незаконний», «кримінальний», однак із функціональним розширенням деактуалізувалася сема, яка вказувала на соціальне обмеження функціонування арготизму, проте з'явилася латентна об'єктна сема «дорогий, вартісний», адже поділу підлягають великі і/або дороговартісні об'єкти — лексема «дерибанити» не сполучається з лексемами на позначення чогось дрібного чи дешевого. Суб'єктом поділу виступає чиновник, часом із конкретизацією прізвища або посади. Таким чином, до узагальненого портрета українського чиновника додаються такі риси: «недотримання законності в роботі», «масштабність протизаконних дій», «зв'язок із кримінальними структурами».

ЗМІ в руках політиків є потужною зброєю зі знищення опонентів, їхньої дискредитації. Емоційно-оцінно-експресивні конотації сленгізмів відкривають можливості для впливу на емоційну сферу реципієнтів (електорату), сутність якого влучно визначена М. Вебером як «диктатура, що ґрунтується на використанні емоційності мас» [1: 679]. Уживання сленгової лексики, що має арготичне походження, в медіаполічному дискурсі створює ефект натяку на зв'язок суб'єкта політики з кримінальною субкультурою, до якої в суспільстві виробилося стійке негативне ставлення. Таким чином вводиться нова інформація і формується емоційне ставлення масового адресата до політичного опонента адресанта (мовця).

Умовні скорочення

Кондр. — Словник сучасного українського сленгу / упор. Т. М. Кондратюк. — Харків: Фоліо, 2006. — 350 с.

КУМ — Корпус української мови [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mova.info/corpus

НКРЯ — Национальный корпус русского языка [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.ruscorpora.ru/index.html

Пиркало — Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу / Світлана Пиркало. — К., 1997.

Став. – Ставицька Л. Український жарґон. Словник: містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень / Леся Ставицька. — К.: Критика, 2005. — 496 с.

СТС — Собрание толковых словарей тюремного и блатного жаргона: 26 словарей, изданных в России с 1859 до 2005 гг. / под ред. Е. Ю. Ачеркан: CD-диск (программная оболочка ETS), 2005.

СУМ — Словник української мови: у 20 т. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://lcorp.ulif.org.ua/ExplS/

СЛЖС — Словник луцьких жаргонізмів і сленгізмів / упор. Г. Л. Аркушин. — Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. — 272 с.

Література

1. Вебер М. Политика как призвание и профессия / М. Вебер // Избр. произведения / пер. с нем.; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова. — М.: Прогресс, 1990. — С. 643–706.

2. Елистратов В. С. Арго и культура / В. С. Елистратов. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1995. — 231 с.

3. Онуфрів С. Т. Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі 2005 года: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.08 «Журналістика» / С. Т. Онуфрів. — Київ, 2005. — 20, [1] с.

4. Ставицька Л. Арґо, жарґон, сленґ: Соціяльна диференціяція української мови / Леся Ставицька. – К. : Критика, 2005. — 464 с.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua